

een predikant met sacramentsbevoegdheid (voor de bediening van doop en avondmaal), die echter nog niet over een eigen, zelfstandige gemeente beschikt. Voor zover na te gaan zijn er slechts weinig kandidaten – een vijftal¹⁰³ – geweest, die, na eerst hulpprediker te zijn geworden op een bepaalde standplaats, vervolgens aldaar in deze dienst werden beroepen. De andere adjunctpredikers zijn waarschijnlijk allen in feite vaste hulppredikers geweest. Het zwijgen in de reglementen was een gevolg van het feit dat de synodale bestuurders geen semi-zelfstandige predikant wensten. Discussies dienaangaande op de synoden van 1844, 1846, 1847 en 1848 leverden door verzet van de ASC niets op.¹⁰⁴

Anders dan in de ‘uitwendige’ zending, zochten en vonden veel kandidaten aldus *wel* een betrekking in wat men zou kunnen betitelen als ‘inwendige’ zending: ze werkten op plaatsen waar het zittende predikantencorps niet aan toe kwam. In een situatie waar de betrokkene werk vond bij de eigen vader of een familielid, zal de verhouding meestal redelijk zijn geweest, maar er hebben zich zeker ook gevallen voorgedaan waarin de betrokkenen zich miskend en zelfs onheus behandeld voelden. De jongeren kregen vaak de moeilijkste en zwaarste baantjes toegewezen in wat men nu zou betitelen als ontwikkelingsgebieden (bijvoorbeeld heide- en veengebieden en nieuwe polders) en achterstandswijken en dat tegen een karig loon. Zo liet men in de kolonie Veenhuizen rustig de 24-jarige, net afgestudeerde H. Poelman meteen de volle zorg dragen voor 3.300 personen. Zonder ambtsbevoegd werkte hij als adjunct predikant van juli 1832 tot aan de vervulling van de bestaande predikantsvacature in december 1833 (door een ander!) voor een half traktement (f 600).¹⁰⁵ J. van Doem Doorenbos Jz. stond van 1840 tot 1846 als hulpprediker te Vledder voor de pastorale zorg van zo’n 1.300 personen, onder wie ruim 500 catechisanten, in Frederiksoord, één van de Koloniën van Weldadigheid. Naast de zondagse preek aldaar verzorgde hij ook ‘buitendiensten’ en pastoraal werk voor de vaste predikant van de hoofdplaats. De geringe bezoldiging, gecombineerd met de financiële zorg voor jongere broers en zusters, bood geen ruimte voor een rijtuig, om aldus de grote afstanden te overbruggen.¹⁰⁶ Soms ontstonden competentiegeschillen en rivaliteit, bijvoorbeeld als een oudere predikant zich overvleugeld zag door een capabele jongere. Dit laatste gebeurde te Bergum, waar de hulpprediker in het gehucht Bergumerheide een nieuwe gemeente opbouwde.¹⁰⁷ De veelzeggende aanduiding ‘huurpaard’, die reeds in de achttiende eeuw werd gebezigd, had in de negentiende eeuw nog niets aan betekenis ingeboet.¹⁰⁸

Zoals boven al bleek, stroomden de meeste hulppredikers op korte of langere termijn door naar een regulier predikantschap. Dat dit soms lang kon duren, blijkt uit het voorbeeld van N.E.

een kortere periode afgesloten; predikanten die ziekelijk waren, kozen, vooral als ze zelf de hulp bekostigden, nogal eens voor het catechese- en huisbezoekseizoen: okt. – mrt.

⁸⁸ Het aantal personen verandert niet, omdat de adjuncten eerder als hulpprediker hadden gediend.

⁸⁹ BZ 1836A, 259. Not. afd. Gron. NBG, 16 okt. 1845, 19 okt. 1848, 17 okt. 1850, 20 okt. 1864; GA.

⁹⁰ H. ter Kuile (00/01-80; 30), H. Poelman (08-35; 32), W.C. van der Zwaag Wz. (11-79; 34).

⁹¹ J.F. Fullink (05-88; 30), Z.M. van Kuyk (10-73; 34), J.H. Stork G.Wz. (...-78; 27[!]), T.E. Heinecken (07-58; 32), G. Holwerda Wz. (99-59; 34) en C. Meijer (11-76; 33); BZ 1835A, 747.

⁹² J.P.H. van Hulsteyn (02/03-48; 30), W.A. Immink Pz. (08-75; 32) en G.J. Brandt Wijsmuller (09-80; 32). De vaste plaats voor een adj. predikant te Amersfoort werd in 1857 omgezet in een vierde predikantsplaats. Het conflict in Borssele bij: J. Wesseling, *De Afscheiding van 1834 in Zeeland I*, Barneveld 1987, 48-50.

⁹³ BZ 1863B, 602-606.

⁹⁴ Zie voor het bedanken en aannemen van J.H. de Greef: BZ 1848A, 236, 371, 500; voor W. Zegers Jz.: BZ 1848B, 619.

⁹⁵ BZ 1847A, 116, 529;